

ԱՅԵՐԱՅԵՐԱՅԵՐ

Թ Ը Փ Ո Ւ Շ Ը Ն Ի Յ Ի Ղ Ժ Ը

(Մ. Ծ. ՄԱՅՐԱՅԻՆ)

որտաւ եր խիղճը՝ Յառաջ-
ուան պէս փողոցներու եւ թա-
տըններու մէջ մարդիկ լինէին.
յառաջուան պէս ամէնքը կը
ջանային ի սրտէ իրարու ծա-
ւայութիւն մատուցանել. յա-
ռաջուան պէս ամէնքն իրենց
գործին կը փութային եւ իրարու բերնէն պա-
տառներ կը յափշտակէին, եւ ոչ որ մտքէն
կ'անցընէր՝ թէ բան մը կորսուած է, եւ թէ կե-
նաց մեծ երաժշտութիւն մէջ գործիք մը չէր
հնչեր. Մանաւանդ թէ շատերն ասով իրենց
զիրենք աւելի աշխոյժ եւ լաւագոյն կը զգային.
Մարդկան քայլերն աւելի ազատ եղան, մարդիկ
գիրութիւն զգացին իրենց ընկերին խորխորատա
բանալու. գիրացաւ շողջողութիւնը, բծնելն, քը-
սութիւն ընելն, զիրար խաբելն ու զրպարտելը.
Նարեհ յանկարծ անտեսանելի ձեռք մը մարդ-
կան վրայէն աներեւոյթ բռաւ երկնոտ քաջուա-
ծութիւնն. մարդիկ ոչ թէ կը քաշէին՝ այլ աւելի
կը տատանէին. Բան մը հոգ չէին ընել, բան մը
չէր տար իրենց առիթ խորհրդածելու. ներկայն
ինչպէս նաեւ ապագայն զիրենք այլ եւս չէր
վախճընէր, այս բախտի զաւակներն, որ մտքէ ան-
գամ չէին անցընէր՝ թէ խիղճընին կորուսած են.

Ցականին երեկ տոյն ժողովին ամէնուն
աչքէն առջեւ կը շողջողար եւ երեւակայու-
թիւնը կը գրգռէր, եւ յանկարծ աներեւութա-
ցաւ. իրեն հետ անհետացան ամէն անհաճոյ
ցողոցներ, զոր բողբոջ խիղճն սովորաբար կը
ծնամիր. մարդուն ուրիշ բան չմնաց, եթէ ոչ
վայելիլ երկրիս բարութիւններն եւ զուարճա-
նալ. Աշխարհիս իմաստուններն իմացան անմի-
ջապէս՝ որ ազատած են վերջապէս այն վերջին
լծէն, որ զիրենք կը զսպէր, եւ բնականապէս

փութացին նոր ազատութեան պտուղներն շտե-
մարան համբարելու. Կարգ ու Գանձի բոլոր կա-
պերն թուլացան, բռնութիւնը կը կտաւարէր
զաշխարհ. ամենամեծ յանցանքներն կը գործու-
էին. ամէնուն պատերազմն ընդդէմ ամէնուն
երթալով կատաղի կրկնաբարնէր կ'ատուեր.

Այս միջոցին խեղճ խիղճն փողոցի վրայ
նետուած էր, արհամարհուած, բռնաբարուած,
պատառոտուած, անցաւորաց ոտից կոխան եղած.
Ամէն մարդ իրրեւ շնչին կապերու ոտք մէկդի
կը նետէր. ամէն մարդ կը սողալանէր՝ թէ այս-
պիսի բարեկարգ քաղաքի մը մէջ, ամէնէն աւելի
բազմամարդ փողոցի վրայ այսպիսի անվայել բան
մը կնցած էր. Եւ Նստուած գիտե՞ որչափ ատեն
արհամարհեալ խեղճ խիղճը կը մնար նոյն տեղ,
եթէ ողորմէն արեւալ մը՝ որ անկէ կ'անցնէր,
չծռէր շանուոր նոյնը. Միայն արբեալ ըլլալուն
համար կրնար անմոտութեամբ յուսալ՝ որ իւր
շնչին գիւտն ու մի մ'օղջ հետ կրնայ փոխել.

Բայց յանկարծ կարծես երկկործան հա-
րուած մ'ընդունցաւ. Խառվեալ աշտընեղով
սկսաւ իւր շուրջն նայիլ. զգալապէս կ'իմանար
որ արբեցութեան ոգիներն իրմէ կը փախչէին,
եւ կամաց կամաց իւր մէջը կը զարթնուէր իրա-
կանութեան այն դառն ծանօթութիւնը, զոր ջըն-
ջելու աշխատած էր երկրայն ատենէ է վեր. Ի
սկզբան միայն երկիւղ զգաց, այն սկզբ երկիւղն
զոր մարդ կ'ունենայ, երբ վտանգ մ'իլուն սպառ-
նայ. պնտահետեւ յիշողութիւնն դարձաւ իրեն
վերստին, եւ երեւակայութիւնը արթնցաւ. Յի-
շողութիւնն անցելոյն իսաւարին մէջէն անխնայ
յատաղ բերած գործած բռնաբարութեանց ա-
մէն մանրամասնութիւնները, ստույթիւնները եւ
մասնութիւնները. երեւակայութիւնն ասոնց կեն-
դանի գոյն տուաւ, եւ ահա անձին խոստովանու-
թիւնն օձային գուրիւ վեր բարձրացուց. . . .

Արեւելոյն առջեւ իւր բոլոր անցեալն իրրեւ
մէկ անընդհատ ռժրագործութիւն երեւցաւ. Ոչ
կը հարցնէր, ոչ մանր կը կրկնէր եւ ոչ կը
խորհրդածէր. իւր բաղադրական անկաճութեան
հետգնեալ պարզեղ պատկերին առջեւ այն-
պէս անկորած էր, որ դառն ամբաստանու-
թիւններ՝ զոր ինքն իրեն դէմ կ'ընէր, աւելի
խիստ եւ դառն կը պատահասէին զինք. քան
զայն՝ զոր մարդկային ամենախիստ ատեսանի կրնայ
ընել. Միայն քաջամ չէր գար ինք զինքը թա-
տապովելու համար ըսել՝ թէ այն անցելոյն մեծ
մասը՝ զոր այնպէս խիստ կ'անիծէ, իրեն խեղճ
արմեցողին չէր, այլ գաղտնի հզօր գորութեան
մը, որ զինք կը բռնէր եւ ջրմանակաւ կը դար-

ձընէր, ինչպէս փոթորիկն բաց դաշտի խոտերուն
ցօղունները :

Ի՞նչ էր իւր անցեալը: Ինչո՞ւ այսպէս եւ
ոչ այլապէ՞ տարեցաւ: Ի՞նչ է ինքը: Հարցում-
ներ՝ որ իւր առջեւ կը կանգնուէին, որոնց պա-
տասխան չէր կրնար տալ: Լուծ մ'իւր կեանքը կը
ծնչէր եւ սահման կը գծէր իրեն. այս լծոյն
տակ ծնած էր, այս լծոյն տակ գերեզման պիտի
իջնար: Ինքնաճանաչութիւնն արդէն արժնացած
էր. բայց ի՞նչ օգուտ իրեն այս ինքնաճանաչու-
թեանէն: Կ'արժնար անգլժօրէն հարցումներ ը-
նելու իրեն, որոնց կրնար պատասխանել լուելով
միայն: Կամ թերեւս կ'արժնար արդէն ի ներ-
քուստ քայքայեալ մարդուն աչքին առջեւ նոր
կեանք մը բռնելու՝ ծաղկելով:

Արժնացած ինքնաճանաչութիւնն իրեն ոչ
միտիմ արտօնիւր եւ ոչ յոյս առաւ: Զատաջա-
գոյն զինք թանձր խաւար կը պատէր. նոյն խաւ-
արը կը արդէր այժմ տակաւին, միայն թէ այժմ
նոյնին մէջ տանջէր ջնորական կերպարանքներ
կային. — յատաջագոյն ձեռքերն շղթայակապ
էին. նոյն շղթաներն տակաւին պնդած են իւր
ձեռքերը, միայն թէ ծանրութիւնը կրկնուած
է, վասն զի իմացաւ՝ որ ձեռքերն շղթայակապ
են: Աղբիւրի պէս սկսաւ արբեցողին աչքէն ան-
օգուտ արտասուք հոսիլ. անցաւ որք զինք պաշարե-
ցին եւ կ'ըսէին՝ որ օղին աշուշներէն կը հոսէ:

«Նըբայր. ալ չեմ կրնար գիտնալ: . . .
Այս կեանքն չեմ կրնար այսուհետեւ կրել»,
բարձրաձայն կ'արողակէր արբեալն, իսկ ամբոխն
կը ծփաղէր եւ կը ծաղըւր: Վասն զի չէր գի-
տեր՝ որ արբեցողին խելքն ամենէն աւելի նոյն
րոպէին գլուխն էր, եւ թէ դժբախտ գիւտ մ'ը-
բած էր լով, որ իւր խելո՞՞ք սիրաբ կտոր կտոր կ'ը-
նէր: Եթէ այս ամբոխն ալ նոյնպիսի գիւտ մ'ը-
բած ըլլար, բնականապէս պիտի ըմբռնէր՝ որ
աշխարհայն վճայ կայ արտօնութիւնն մը՝ ամէն
արտօնութենէ աւելի դառն, եւ այս է՝ այն տան-
ջանքն զոր կու տայ յանկարծ արժնացող խիղճը:
Այս ամբոխն այն ատեն կ'ըմբռնէր, որ ինքն ալ
լծոյ եւ հոգւոյ գերութեան մէջ է ինչպէս ար-
բեալն, որ իրեն առջեւ կը հնծէր, կը գոչէր եւ
կը տառապէր:

«Ո՛չ. պէտք է որ կերպով մ'ասկէ ազա-
տելու ջանաս, ապա թէ ոչ՝ շան մը պէս կը վեր-
ջանաս», կ'ըսէր արբեալն. եւ կ'ուզէր իւր գիւտն
ձեռքէն նետել փողոցի վրայ. սակայն ոստիկանն՝
որ եկած էր, չէղծուց:

«Դու, բարեկամ, կ'երեւայ թէ կ'ուզես
թնամանիչ թղթեր փողոցներու վրայ նետել»,

կ'ըսէր խառութեամբ, եւ մատով կը սպառնար.
«Զգուշացիր, բարեկամ, ապա թէ ոչ՝ այս բու-
պէիս կը բանտարկուես»:

Արբեալն իւր գիւտն շուտով գրպանը դրաւ
եւ հեռացաւ: Զգուշութեամբ օղեվաճառանոց
մը մտաւ, ուր Բորիտիւր՝ իւր հին բարեկամն օղի
կը ծախէր. ի սկզբնապատու հանէն ներս նպիւ-
ցաւ, եւ երբ տեսաւ՝ որ ներսը մարդ չկայ եւ
Բորիտիւրէ անկիւնը կը խորդայ, բացաւ անմիջա-
պէս դուռը՝ ներս գիմեց եւ մինչ Բորիտիւր
մրափելով խելքը գլուխը կ'ուզէր բերել, ահ-
ռելի գիւտն անոր ձեռքին մէջն էր:

*

Բորիտիւրէ քիչ մ'ատեն աշուշները
սեւեռած կը նայէր. յանկարծ սկսաւ խռովիլ:
Մէկէն միտքն եկաւ՝ որ իւր արուեստն արտօնա-
գրել տուած չէր: Եւ նայէր լաթի կտորին վրայ,
զոր ձեռքը բռնած էր, եւ կը կարծէր որ նոյնը
ծանօթ պիտի ըլլայ իրեն: «Տէր իմ, կ'ըսէր ինքն
իրեն, ասիկայ այն լաթի կտորն է, զոր մեծա-
աշխատութեամբ ձեռքէս նետած էի այս օղե-
վաճառի սենեակս բանալու ժամանակ: Այժմ,
այն է»:

Նոր որ տեսաւ՝ որ իրօք այն լաթի կտորն
է, յանկարծ աչքին առջեւ եկաւ՝ որ ինքն ամե-
նաթշուառ մարդն է:

Մարդ երբ որ վաճառանոց մ'ուռի եւ
դժբախտութիւնն իրեն այսպիսի մաս մը կ'ու-
ղարկէ, ուրիշ բան չի մնար եթէ ոչ վաճառա-
նոցը փակել: Բոյրը մարմնովը կը զոդար Բորիտ-
իւրէ եւ գոռատած էր:

«Եւ ի՞նչպէս չար եւ աշխարհիկ բան է՝
խելո՞՞ք ժողովրդեան օցն թոյնը ծախել, որպէս
զի արբենայ», կը փախար արժնացող խիղճն:

«Կ'ի՛ն. Արինա Ռիմանովնա», կը գոչէր Բոր-
իտիւրէ սարսափելի ինքնիմուն ելած:

Արինա Ռիմանովնա ներս փութաց, բայց
հազիւ թէ տեսաւ Բորիտիւրէն ձեռքերը, ահռելի
աղաղակա գոչեց. «Գող, աւաղակ, մարդասպան»:

«Եւ մի՞թէ սա արիկային ձեռքը ունեցածս
չունեցածս պիտի կործնեն», կ'ըսէր Բորիտիւրէ
անկիւնով զարբեալն, որ իրեն այս ահռելի պար-
գեւը թողած էր: Եւ ձակատը քրտանց մեծամեծ
կաթիլներով ծածկուեցաւ:

Նոյն միջոցին վաճառանոցն մարդիկներով
լեցուած էր. բայց Բորիտիւրէ փոխանակ իւր
սովորական քաղցրութեամբն հիւրերն ընդունե-
լու, ոչ միայն ի գարմացումն ամենեցուն գաւաթ-
ները չէր ուզեր լեցընել, այլ նոյն իսկ կը ջանար

համոզեցուցիչ եղանակաւ ցուցնել, որ օղին աւելն գոթախտով չենաց աղբիւրն է:

«Եթէ միայն մի միակ գաւաթիկ մը խմէք, կարելի է, եւ նոյն իսկ օգտակար կընայ ըլլալ, կ'ըսէր Բրոքսթրէ արտասուելով: Բայց եթէ կընաց՝ խնցէք քանի մը լիտր: Ի՞նչ կ'ըլլայ այնուհետեւ: Ոստիկանն քաշուտելով կը տանի զձեզ, հոն կը քանակոծուիք, անկէ ետեւ եկէք ծիծաղելով օղեվաճառանոցն՝ իբրեւ վարձատրուած: Չեր վարձքն այս այս ծնծն է: Մտածեցէք որ այս կ'արժէ՝ այսչափ աշխատութիւն եւ պնդափ դրամ, զոր նեղութիւններով վատտրեմ էք եւ կը բերէք ինծի կու տաք:»

«Յիմարեցա՛ն, Բրոքսթրէ,» կը հարցնէին հիւրերն աղչած:

«Դուք ալ յիմար կ'ըլլաք, եթէ ձեր գլուխն ալ այսպիսի բան մը հանդիպի,» պատահանեց Բրոքսթրէ եւ ցուցուց իրենց խիղճն, զոր ձեռքը տուած էին, եւ ըսաւ՝ թէ Պատրաստ եւ տոյնը ո՛վ որ ուզելու ըլլայ: Բայց հիւրերն երբ որ տեսան թէ խղճի վրայ է խոյզերն, չէին ուզեր իօսք թը լսել, եւ օտարափած մէկդի քաշուեցան եւ ոմանք ելան գացին:

«Այս ալ արտօնագիր մըն է,» ըսաւ Բրոքսթրէ ոչ առանց դառնութեան:

«Ուրեմն ի՞նչ պիտի ընես հիմայ,» կը հարցնէին հիւրերն:

«Կարծեմ, որ ուրիշ բան չմնաց ինձ այստեղեւն, եթէ ոչ մեռնել: Վասն զի ասկէ ետեւ խաբել չեմ կընար. խեղճ ժողովուրդն գիտով ցընել չեմ ուզեր. ի՞նչ կը մնայ ուրեմն ինծի՝ բայց եթէ մահ:»

«Բանաւոր է,» ըսին ծաղրելով հիւրերն:

«Ես աւելին կ'ընեմ, շարունակեց Բրոքսթրէ. բոլոր այս անօթներն կը քարդեմ. օղին կոյանոց կը թափեմ: Վասն զի խիղճ ունեցող մարդուն, որպիսի եմ ես, օղիի հոտն անգամ սիրտը կուրծքին մէջէն կ'ոյրէ կը հանէ:»

«Չըլլայ թէ,» գոչեց Արինա Իվանովնա, որուն վրայ ամենեւին ազդեցութիւն չէր ըրած Ատանուշը շնորհքն, որ Բրոքսթրէին վրայ իջած էր:

Բայց նաեւ Բրոքսթրէին վրայ ուրիշ բան մը դժուարաւ կ'ազդէր: Դառն կ'արտասուէր եւ անընդհատ կը խօսէր:

«Մէկուն անգամ մը գոթախտովին հանդիպելու ըլլայ, կ'ըսէր, պէտք է որ դժբախտ ալ մնայ: Այնուհետեւ օգուտ չունի երեւակայեան որ վաճառական է: Ամէն ձիգ ի զօր է: Պէտք է որ ինքն իրեն ըսէ միայն. ես այս աշխարհիս վրայ դժբախտ եմ. — եւ ոչինչ աւելին,»

Եւ այսպէս օղեվաճառն օրն ի բուն այսպիսի փիլիսոփայական խորհրդածութիւններով անցուց, եւ թէ եւ. Արինա Իվանովնա թող չտուաւ ամուսնոյն որ ամանները ջարդէ եւ օղին թափէ, սակայն նոյն օրն կաթիլ մը օղի չձախուեցաւ: Իրկուսան գէմ Բրոքսթրէի գուարթացաւ, եւ երբ կը պատրաստուէր անկողին մտնել, ըսաւ Արինա Իվանովնային՝ որ կու լար:

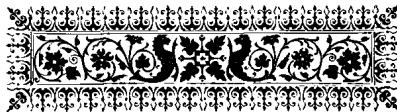
«Կին, թէ եւ այսօր առուտուր մը չըրիրք, բայց ի՞նչպէս թեթեւ եւ քաղցր է մարդու մը սիրտն, որուն մաքուր խիղճն աշուշներէն կը տեսնուի:»

Եւ իրօք զուարթութեամբ պտուկեցաւ եւ անմիջապէս սկսաւ քննալ: Ասդին անդին չէր տապալեր եւ ոչ ալ կը խորհար, ինչպէս յառաջ ուղիք էր՝ երբ իւր յոռի օղիէն դրամ կը շահէր, բայց խիղճ չունէր:

Արինա Իվանովնա բոլոր եղանն այլազգ կը դատէր: Շատ լաւ կը հասկընար, որ օղեվաճառութեան մէջ խիղճն շահ մը չէր կընար բերել, եւ անոր համար որոշեց՝ որ ամէն միջոց ի գործ դնէ եւ գուրս հանէ այս անկողի հիւրը: Բոլոր գիշերը չքնացաւ, եւ հաջիւ թէ պատուհանին փողոտ ապակիներուն մէջէն նշմարեց՝ որ կը լուսընայ, գողցաւ խիղճն ամուսնոյն ձեռքէն եւ պատուհանէն դուրս նետեց:

Նոյն օրն շուկայի օրն էր. մերձաւոր գիւղերէն գիւղացիք կտաքերով կու գային, եւ շուկայի հսկող ոստիկանապետն անձամբ նոյն տեղն եկած էր, կարգ ու կանոնի պահպանութեան հսկելու: Արինա Իվանովնա ոստիկանապետն տեսնելուն պէս՝ բախտաւոր խորհուրդ մ'ունեցաւ: Ետեւէն վազեց, եւ զարմանալի ճարտարութեամբ մը քովէն քսուելով անցած ժամանակ՝ խիղճն անոր գրպանը դրաւ:

(ՄԻՅԵՆԸ Է՛Լ ԱՅՔԱՐԻ)

ՅՈՒՆՈՒՐ

ՆՈՐԱՆՈՒՐ

Շիշկարպիւն ճորագիտը :

Իշիկտարպիւն արւեստագիտութիւնը նորանոր գիտեք յորդած է գտնել: Նոր տաններու Միացեալ Նահանգաց մէջ երկու նորագիտութեան ելան, որոնց առաջինն է William Դաւիթ-Միլլը: